

РИМСКИЯТ БУНАР В С. ЖЕЛЕЗНА

Васил АТАНАСОВ¹⁾

Abstract. The editorial board of "Venets" has the ambitious and responsible task to find and archive the publications of the famous in the past, but forgotten in modern times, Vassil Atanassov (1876-1943) - archaeologist, historian and artist. The article "The Roman well in the village of Zhelezna" was published in the newspaper Mir in 1937 (Atanassov, 1937)

Keywords: Vassil Atanassov, roman well

Васил Атанасов (1876-1943) (Бояджиева, 1944)

В с. Железна – старо рударско гнездо, едно от съподвижните села през 1688 година на Чипровското въстание, което първо е изпитало на своите плещи разгрома на една идея, която е лелеела през векове, посред непристъпните дебри на старите балкани, душата на роба, както и разочарованието за могъществото на католическата религия,²⁾ което върна много заблудени души на правия път, срещу новопостроеното на един хълм училище – в дола съществува от години един бунар известен между местното население и околните села като „римски“.

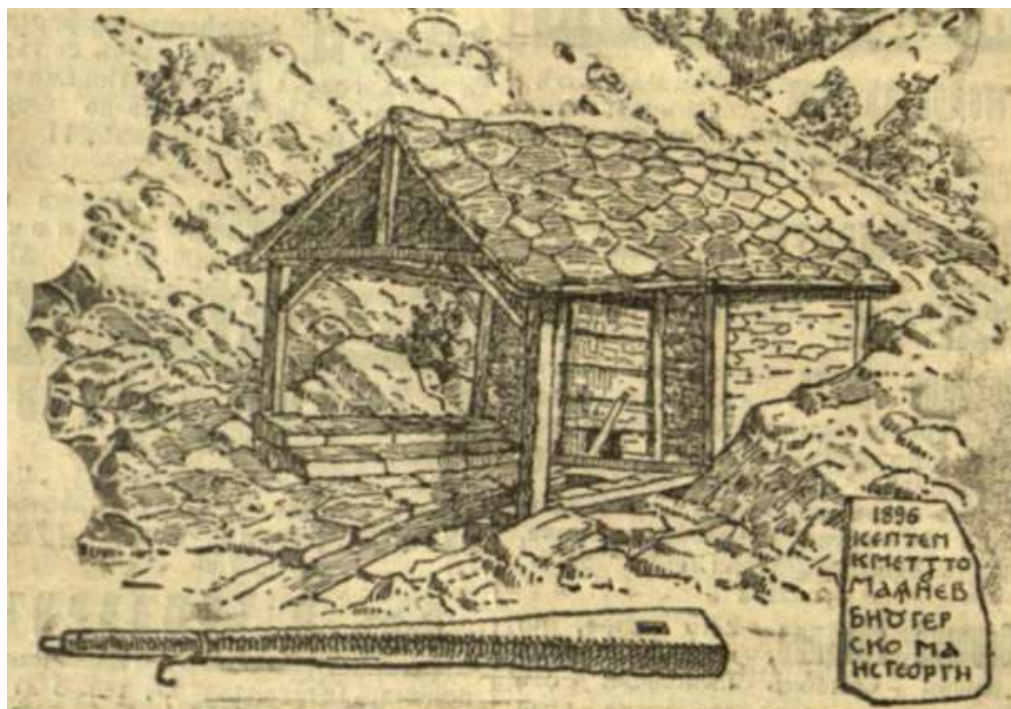
Този бунар, поради своята особена старинна конструкция, каквато никъде в Западна България не се среща, заслужава да бъде отбелязан поне в скица и описание, което тук ще се помъча да направя.

В дола между два дебели заскалени пясъчни пластове, със слаб наклон към хълма на училището, се процежда кристална вода, най-годната в цялото село за пиене, както и за всички други стопански нужди. Понеже пролуката между двата пласта лежи под нивото на дола и водата не може да излезе на повърхността, то в минали стаеи времена – вероятно римляни или саксонци,³⁾ които са работили в иколните метални рупи – рудници, са конструирали едно съоръжение, чрез което са направили използването на водата достъпно за всички. Ето как:

В горния пясъчен пласт изкопали една карирана дупка в размер 1.20/1.50 м, на която дълбочина прониква и в половината на втория пласт. В създадения по този начин резервоар, водата, която идва по наклона между двата пласта, преди да продължи своя път, го изпълва.

За да бъде пък запазена водата на резервоара от замърсяване и от дъждовните води, които биха се свлекли от околните баири, то върху него

изградили една четвъртита каменна постройка в размер 1.50/3.20 м с две отделения: навес и една малка без врати стаичка, от които само последната покрива резервоара. Лицевата страна на последната – под навеса – по средата изградили от букови шинди поставени хоризонтално на дълб и зъб с разчет да могат да се изваждат при нужда – вероятно за почистване на бунара. Най-долната от тези дъски, именно онази, която лежи на основната греда – сантрач, има прорязана четвъртита дупка. Пред този отвор под навеса и продължението на дола, в първия пясъчен пласт е прокопан един канал за оттичането на мръсната вода от измитите съдове или прелятата вода при тяхното напълване.

От двете страни пък на навеса има подредени камъни във форма на стъпала за сядане, защото тук, при този бунар, без декрет и присъствието на каквато и да е власт, строго се зачита, даже и от силните на деня, установеният от векове ред за последователното използване на бунарската

вода. Никой никого не може да предреди. Даже децата в случая са равноправни граждани. Обаче, освен това право, тук има осветено и друго едно, незасегнато още от модерното училищно възпитание, по силата на което съдовете на по-старите мъже и жени се измиват най-грижливо и напълват с вода от младоците момчета и момичета, докато първите си отпочинат и разменят по някоя дума по въпроси от обществен характер. Даже нещо повече. Всяка една или един го считат за гордост, ако може да обслужи на повечето от дошлите за вода съселяни и селянки, за което, разбира се, получават и заслужената благодарност, придружена с по някоя благословия: „Да си жив на свой отац и мати за углед“ или „Да израснеш бела и цървена като срещний зубер“ и пр.

От бунара водата се изважда посредством едно кухо дърво, което в единия си край се разширява във форма на четвъртита задънена кутия с един малък отвор от горната страна, а другия – като се отънчава, за да може да обхване и от ръката на едно малко дете, завършва с един друг отвор като шопор, през който нагребената вода се излива в съдовете. Този кутел на една трета от тънкия край има прикрепена желязна кука, която не позволява да падне в бунара в случай, че бъде изпуснат при изваждане на вода.

Манипулирането с този инструмент става така: като се хване за тънкия край, през четвъртитата дупка направена в шиндите, се потапя със широкия край в резервоара. През отвора си кутелът се напълва с вода. Тогава като се затули с пръст малкия отвор се изтегля малко нагоре и като се опре на гредата – сантрач, натиска се тънкия край надолу и тогаз всичката вода в него изтича през шопора в подложения съд.

Ако водочерпецът е малко дете, то изтегля от резервоара кутела повече, за което му помага и водата, понеже той е от дърво, и със слабо натискане като преместя – балансира центъра на тежестта, излива водата в своите съдове. Това то повтаря докато наоблни своите съдове, тъй и тези на по-старите хора.

Цялата инсталация е проста и лека, без много строителна философия и пригодена за обслужване от всички, дори и от децата.

В това село, като че ли е откъснато от друг мир, с друга, не българска култура, могат да се видят още много старинни неща и обичаи, които пренасят в една по-друга епоха на развитие, отколкото останалата част на Западна България. Тук всеки камък, зид, порутена сграда или рупа може да разкаже дивни легенди за онова време, което създаде предвестниците за нашата свобода. От тази околност и в този край са работили Парчевич, Пеячевич⁴⁾ и още хиляди знайни и незнайни витязи – радетели, които със своето здраво национално съзнание, оставиха дълбоки следи в нашата политическа история. Те първи обърнаха вниманието на тогавашните просветени народи, че тук на Балканите живее един народ, който поради своето минало и култура, по-друга участ заслужава и то много години по-рано, преди още отец Паисий да беше изрекъл своето слово: „О неразумней юрODE, поради что се срамиш да се наречеш болгарин и не читаш по свой язык и не думаш или не са имало болгари царство и господарство: за толко лета царствували и били славни и чуени по сва земля и много пуга“.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

1. Found and compiled by B. V. Toshev, toshev@chem.uni-sofia.bg
2. Много от покатоличените българи, които в Железна са имали своите католишки проповедници, а в черквата в Чипровци освен черквата Св. Мария и училище, след погрома се връщат пак на дядовата си вяра.
3. Бунарът за последен път е поправен в 1896 г.
4. В с. Копиловци сочат една фамилия като остатък от рода на Пеячевич.

ЛИТЕРАТУРА

Атанасов, В. (1937). Римският бунар в с. Железна, Фердинандска околия.

Мир, бр. 11135 от 4 септември.

Бояджиева, Ц. (1944). *Баща ми: спомени*. София: Соб. изд.

